

РОЛЬ І МІСЦЕ ГРОМАДСЬКИХ ПРИРОДООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СФЕРІ КОНТРОЛЮ ЗА ЕКОНОМІЧНИМ, РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ

***Анотація.** В статті розглянуто основну нормативно-правову базу діяльності громадських природоохоронних організацій. Досліджено роль та місце громадських природоохоронних організацій в сфері контролю за використанням та охороною земель. Проаналізовано значення діяльності громадських організацій, що об'єднують землекористувачів та землевласників щодо охорони земель. Надано класифікацію та ознаки громадських організацій в сфері захисту суб'єктів землекористування.*

***Ключові слова:** громадський контроль за використанням та охороною земель; громадські природоохоронні організації; повноваження громадських природоохоронних організацій; громадський контроль; охорона земель.*

Постановка проблеми. Відповідно до статті 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Громадський контроль за використанням та охороною земель можна вважати одним з елементів механізму контролю за використанням та охороною земель, який займає самостійне місце поряд з державним та місцевим контролем. В Україні існує значна кількість природоохоронних організацій, діяльність яких пов'язана також зі здійсненням громадського контролю за використанням та охороною землі. Так серед науковців, які досліджували роль громадськості в сфері захисту довкілля, варто назвати таких авторів, як О. П. Кучинська [1], С. В. Разметаєв [2], С. Стороженко [3] та ін. Проте в літературі не достатньо було розглянуто питання характеристики та наведення класифікації відносно до ролі відповідних громадських організацій щодо контролю за використанням та охороною земель.

Метою статті є аналіз сучасного стану участі громадських організацій в у контролі за економічним, раціональним використанням та охороною земель, їх класифікація та виокремлення ознак громадських організацій в сфері захисту суб'єктів землекористування.

Виклад основного матеріалу. При розгляді участі громадських організацій в правовому захисті суб'єктів землекористування доцільно виходити з того, що найбільш загальний характер захисту суб'єктів землекористування має захист їх екологічних інтересів, у тому числі й через громадські організації. Роль громадськості в реалізації своїх законних екологічних інтересів неодноразово була обговорена в багатьох міжнародних актах, участь у яких приймала Україна. В Орхуській Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, громадськість означає одну або більше фізичну чи юридичну особу, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою [4]. Цікавим є підхід С. В. Разметаєва до громадських природоохоронних організацій, що сформувався ще в радянські часи, до числа громадських природоохоронних організацій він відносив: товариства охорони природи, громадські інспекції з охорони окремих природних ресурсів або в цілому навколишнього природного середовища; студентські дружини з охорони природи; масові суспільні організації, що об'єднують своїх членів за професійною, територіально-виробничою, віковою та низкою інших ознак, які поряд зі своєю основною діяльністю виконували і деякі екологічні функції, (профспілки, науково-технічні та спортивні товариства, трудові колективи, добровільні народні дружини та інші) [2. С. 8]. Таке широке розуміння громадських природоохоронних організацій на сьогодні вочевидь позбавлено актуальності.

Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012р. [5] у статті 1 визначає громадське об'єднання як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб при-

ватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

Екологічні інтереси на сьогодні є важливим чинником формування громадських організацій, діяльність яких пов'язана з участю у заходах, спрямованих на забезпечення безпечного довкілля, у тому числі й безпечного стану земель як, насамперед, просторового базису існування багатьох природних об'єктів; цей фактор обумовив існування близько 500 громадських об'єднань. Серед них більшість регіональних, міських, тобто таких, що діють на якійсь певній території; а також всеукраїнські: Українське товариство охорони природи, асоціація «Зелений світ», Національний екологічний центр, Українська екологічна академія наук, Всеукраїнська Екологічна ліга тощо.

Велике значення в загальнодержавній системі охорони довкілля, у тому числі й земель як елемента навколишнього природного середовища, мають неурядові громадські рухи, організації, які зазвичай співпрацюють з державними природоохоронними органами. Одним з важливих завдань громадських організацій, рухів екологічного спрямування є формування національної екологічної культури на основі суспільно-етнічної системи поглядів на значення природи в житті людини.

Певне значення в Україні відіграє діяльність Українського товариства охорони природи, яке було створене за ініціативою відомих вчених та громадських діячів ще в 1946 р. Воно є добровільною, незалежною, неприбутковою масовою організацією. У 1992 р. Українське товариство охорони природи офіційно зареєструвалося у Міністерстві юстиції за номером реєстраційного свідоцтва № 335, що розкрило нові можливості для цієї організації. Українське товариство охорони природи – добровільна громадська організація, яка проводить виховну і практичну роботу в галузі охорони природи [6]. Українське товариство охорони природи наділене низкою повноважень, серед яких: розробка, пропагування й забезпечення виконання своєї природоохоронної програми, участь у розробці й виконанні державних екологічних програм; здійснення громадського контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; внесення до визначених органів пропозицій про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду; для проведення просвітницької діяльності, виховання і освіти; може створювати екологічні культурно-просвітницькі заклади, народні університети, учбові комбінати; організувати лекції, виставки, конкурси, благодійні акції; здійснення видавничої роботи, оскільки має власні друковані органи; вступ у міжнародні зв'язки з питань, що відносяться до його статутної діяльності.

Важливу роль у просвітницько-науковій діяльності в сфері охорони довкілля відіграє неурядова громадська організація – Всеукраїнська екологічна ліга. Всеукраїнська екологічна ліга має свій дорадчий орган – Наукову Раду, до якої увійшли провідні вчені-екологи. До головних завдань діяльності Всеукраїнської екологічної ліги відноситься: організація громадського екологічного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; припинення діяльності, яка загрожує екологічній безпеці, біорізноманіттю, здоров'ю громадян України; розширення участі громадськості у формуванні та реалізації державної екологічної політики, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань, що стосуються довкілля; участь у формуванні моделі збалансованого розвитку України; сприяння розробленню, впровадженню і популяризації екологічно збалансованих, енерго- та ресурсозберігаючих технологій в усіх галузях господарської діяльності; формування екологічної свідомості шляхом пропаганди знань про стан природного середовища, підвищення рівня екологічної освіти та культури громадян [7].

Не ставлячи за мету перерахування всіх громадських організацій природоохоронного спрямування, на підставі викладеного можна зробити висновок про активну роль громадських організацій у формуванні екологічно відповідального ставлення усіх суб'єктів правовідносин до використання елементів довкілля, у тому числі й земельних ресурсів, які виконують особливу роль у взаємозв'язку природних ресурсів один з одним та навколишнім природним середовищем в цілому.

Одним із засобів участі громадськості в забезпеченні реалізації екологічних інтересів є діяльність громадських інспекторів з охорони довкілля. Відповідно до п. 3.2. Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля громадян, який бажає бути громадським інспектором, подає до відповідного органу Держекоінспекції письмову заяву та подання ор-

ганізації, що його рекомендує, або письмове клопотання державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища. Таким чином, громадські природоохоронні організації можуть делегувати своїх членів до залучення їх в якості громадських інспекторів з охорони довкілля.

Окрім громадських організацій загально-екологічного напрямку спеціальну функцію захисту суб'єктів землекористування відіграють саме суб'єкти громадського контролю за використанням та охороною земель. Розгляд цих суб'єктів потребує окремої наукової публікації.

На сьогодні активну роль у забезпеченні захисту землекористувачів здійснюють громадські організації, що об'єднують відповідних суб'єктів землекористування та власників земель. Серед таких організацій особливе місце займає Асоціація фермерів та приватних землевласників України. Відповідно до статті 33 Закону України „Про фермерське господарство»[8] представницьким органом фермерських господарств є Асоціація фермерів та приватних землевласників України (АФЗУ). З метою забезпечення прав і законних інтересів громадян України, які ведуть фермерське господарство, а також створення сприятливих умов для розвитку фермерських господарств, АФЗУ представляє інтереси громадян, які ведуть фермерське господарство перед Президентом України, Верховною Радою України, центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування”. АФЗУ була заснована у лютому 1991 р. Установчим з'їздом фермерів. Її головною метою було створення приватного сектора в сільському господарстві. АФЗУ боролася за те, щоб на зміну штучно створеній, насильно нав'язаній українському селу колективній формі власності, прийшов справжній господар, в особі фермера – приватного землевласника, який міг би розвивати сільськогосподарське виробництво. Асоціація має свою регіональну інфраструктуру, яка налічує 25 обласних та 394 районних осередків, об'єднує на добровільних засадах власників фермерських та особистих селянських господарств, а також працівників обслуговуючих кооперативів, інших недержавних підприємств та організацій, які формують фермерську інфраструктуру і обслуговують фермерські господарства. Асоціація пропагує свої ідеї та цілі, інформує про свою діяльність громаду через засоби масової інформації та власний друкований орган – газету «Вісник «Фермер України». У АФЗУ об'єднує: Союз сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України, Всеукраїнський комітет підтримки аграрної реформи в Україні, Спілку молоді села та інші громадські організації. АФЗУ є засновником Української аграрної конфедерації. Асоціація фермерів та приватних землевласників України – незалежна самоврядна всеукраїнська громадська організація, яка захищає інтереси понад 43 тисяч фермерських та майже 4 млн особистих селянських господарств. Це одна з перших громадських організацій, яка з'явилась на пострадянському просторі, коли стало зрозумілим, що для захисту інтересів селян необхідні такі структури, які відповідали б вимогам ринкової економіки, суспільно-політичним змінам, що відбулися в суспільстві. Асоціація фермерів України в якості своїх основних завдань в рамках підтримання малого підприємства виступили за удосконалення нормативно-правової бази підприємницької діяльності, законодавчого забезпечення прав громадян щодо її здійснення, удосконалення трудових, майнових та земельних відносин [9]. Тобто метою діяльності Асоціації фермерів України є всебічний захист інтересів фермерів, у тому числі як специфічних суб'єктів землекористування – суб'єктів підприємницької діяльності із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Особливе місце в сфері захисту суб'єктів землекористування посідає й Всеукраїнська громадська організація «Ліга захисту прав землевласників і землекористувачів «Земля України» та інші громадські організації, що діють на загальнодержавному рівні.

Окрім громадських організацій, що діють на території всієї країни, існують також й інші громадські об'єднання, утворені саме для захисту інтересів певного кола суб'єктів землекористування на місцевому рівні, наприклад: Об'єднання громадян орендарів земель сіножатей «Світанок» (Сумська область), Спілка орендарів та фермерів «Газда» (Закарпатська область), Спілка орендарів фермерських господарств (Закарпатська область), Асоціація орендарів Миколаївської області та ін.

Висновки. Усю сукупність громадських організацій, що тим чи іншим чином здійснюють правовий захист землекористувачів, можна поділити на

- громадські організації загального екологічного спрямування, основною метою яких є громадський контроль та нагляд за додержанням вимог забезпечення екологічної безпеки довкілля;

- громадські організації, які об'єднують землекористувачів за єдністю інтересів, обумовлених спільною формою діяльності та/або територіальним принципом;

- громадські організації, основною метою яких є контроль та нагляд за додержанням земельного законодавства власниками земель та суб'єктами землекористування.

Можна назвати деякі інші різновиди громадських організацій, що здійснюють свою діяльність в сфері захисту суб'єктів землекористування:

- за територіальною сферою діяльності:

- міжнародні,

- національні,

- регіональні;

- за наявністю територіальних осередків (громадських організацій в правовому захисті суб'єктів землекористування), які мають територіальні осередки в інших адміністративно-територіальних одиницях України, та ті, що їх не мають.

Також можна виділити й інші критерії класифікації громадських організацій в сфері правового захисту суб'єктів землекористування шляхом виділення, наприклад, пріоритетності тієї чи іншої форми діяльності громадської організації (розробка екологічних програм, програм з забезпечення раціонального використання та охорони земельних ресурсів, видавнича діяльність, проведення громадської екологічної експертизи тощо); участь в проведенні заходів з контролю та нагляду за дотриманням органами державної влади, органами місцевого самоврядування вимог законодавства щодо захисту суб'єктів землекористування тощо.

Серед ознак громадських організацій в сфері захисту суб'єктів землекористування можна виділити:

- ці організації є різнорідними за специфікою основних напрямків своєї діяльності: природоохоронною, землеохоронною, захист прав землекористувачів, в першу чергу, в відносинах з органами державної влади та органами місцевого самоврядування тощо;

- громадські організації в сфері захисту суб'єктів землекористування – є добровільним об'єднанням як фізичних осіб, так і юридичних осіб, яке створене у визначеному законом порядку;

- діє на засадах добровільності, самоврядності, вільного вибору території діяльності, рівності перед законом, відсутності майнового інтересу членів (учасників), прозорості, відкритості, а також публічності;

- створюється для здійснення та захисту прав і свобод як членів цієї громадської організації, так і інших суб'єктів, права та законні інтереси яких є об'єктом представництва відповідних громадських організацій;

- реалізує свої цілі шляхом впливу на суспільство в цілому (суспільні погляди, переконання, суспільну думку), органи державного та самоврядного контролю та нагляду в сфері використання та охорони земель, власників земель, суб'єктів землекористування;

- здійснює свою діяльність в межах, визначених нормативно-правовими актами повноважень та статуту конкретної організації.

Слід зазначити, що окрему роль у захисті прав та законних інтересів суб'єктів землекористування відіграють громадські інспектори з використання та охорони земель, законодавче забезпечення діяльності яких має бути самостійним об'єктом дослідження в подальших наукових публікаціях.

Література:

1. Кучинська О. П. Роль общественных организаций в экологическом воспитании // О. П. Кучинська / Мат. наук-практ. конференції «Роль особо охраняемых территорий в сохранении биоразнообразия», Ростовський державний природний заповідник. – Ростов на Дону. – 2005. – С. 59-61.

2. Разметаев С. В. Правовые вопросы участия общественности в охране окружающей природной среды : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / С. В. Разметаев. – М., 1990. – 17 с.

3. Стороженко С. Роль громадських організацій у вирішенні проблем охорони довкілля // С. Стороженко / Вісник прокуратури. – 2011. – №4. – С. 97-104.

4. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань щодо навколишнього природного середовища : від 25.06.98 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33. – Ст. 12.
5. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012р. // Офіційний вісник України від 27.04.2012 2012 р. – № 30. – Ст. 1097.
6. Українське товариство охорони природи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://leksika.com.ua/18480207/ure/ukrayinske_tovaristvo_ohoroni_prirodi.
7. Офіційний сайт Всеукраїнської екологічної ліги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/65490196-220.html>.
8. Про фермерське господарство : Закон України : від 19.06.2003р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – N 45. – Ст. 363.
9. Асоціація фермерів та приватних землевласників України (АФЗУ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.farmer.co.ua/news/?id=&action=view&f_no=288.

References

1. Kuchinska O.P. Rol obschestvennyih organizatsiy v ekologicheskom vospitanii // O.P. Kuchinska / Mat. nauk-prakt. konferentsiyi «Rol osobo ohranyaemyih territoriy v sohraneniі bioraznoobraziya», Rostovs-kiy derzhavniy prirodniy zapovidnik. – Rostov na Donu. – 2005. – S.59-61.
2. Razmetaev S.V. Pravovyye voprosy uchastiya obschestvennosti v ohrane okruzhayushey prirodnoy sredy // avtoref. diss. kand. yurid. nauk: 12.00.06 / S.V. Razmetaev. – M., 1990. – 17s.
3. Storozhenko S. Rol gromadskih organizatsiy u virishenni problem ohoroni dovkillya // S. Storozhenko / VIsnik prokuraturi. – 2011. – #4. – S. 97-104.
4. Orhuska konventslya pro dostup do Informatsiyi, uchastl gromadskostl v priynyattl rshen l dostup do pravosuddya z pitan schodo navkolishnogo prirodnogo seredovischa : vld 25.06.98. – Ofitslyniy vlsnik Ukrayini. – 2010. – # 33. – St. 12.
5. Pro gromadskl ob'Ednannya : Zakon Ukrayini : vld 22.03.2012r. – Ofitslyniy vlsnik Ukrayini vld 27.04.2012 2012 r. – # 30. – St. 1097.
6. UkraYinske tovaristvo ohoroni prirodi [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://leksika.com.ua/18480207/ure/ukrayinske_tovaristvo_ohoroni_prirodi
7. Ofitslyniy sayt VseUkrayinskoyi ekologichnoYi lli [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ecoleague.net/65490196-220.html>
8. Pro fermerske gospodarstvo : Zakon Ukrayini : vld 19.06.2003r. – Vidomostl VerhovnoYi Radi Ukrayini (VVR). – 2003. – N 45. – St.363.
9. AsotslatsIya fermerlv ta privatnih zemlevlasniklv Ukrayini (AFZU) [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.farmer.co.ua/news/?id=&action=view&f_no=288

Швец В. Д.

РОЛЬ И МЕСТО ОБЩЕСТВЕННЫХ ПРИРОДООХРАННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СФЕРЕ КОНТРОЛЯ ЗА ЭКОНОМИЧНЫМ, РАЦИОНАЛЬНЫМ ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ И ОХРАНОЙ ЗЕМЕЛЬ

Аннотация. В статье рассмотрена основная нормативно-правовая база деятельности общественных природоохранных организаций. Исследована роль и место общественных природоохранных организаций в сфере контроля за использованием и охраной земель. Проанализировано значение деятельности общественных организаций, которые объединяют землепользователей и землевладельцев по охране земель. Дана классификация и признаки общественных организаций в сфере защиты субъектов землепользования.

Ключевые слова: общественный контроль за использованием и охраной земель; общественные природоохранные организации; полномочия общественных природоохранных организаций; общественный контроль; охрана земель.

Shvets V.

THE ROLE AND PLACE OF PUBLIC ENVIRONMENTAL ORGANIZATIONS IN THE SPHERE OF CONTROL OF ECONOMICAL, RATIONAL USE AND PROTECTION OF LANDS

The basic normatively-legal base of activity of public nature protection organizations is considered in the article. A role and place of public nature protection organizations are investigational in the field of control after the use and guard of earth. The value of activity of public organizations that unite users of earth and landed interests on the guard of earth is analysed. Classification and signs of public organizations are Given in the field of defence of subjects of land-tenure.

Keywords: public inspection after the use and guard of earth; public nature protection organizations; plenary powers of public nature protection organizations; public inspection; guard of earth.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2015 р.